

Op 22 april is het een jaar geleden dat Martin Brill overleed. De columnist werd geroemd om de manier waarop hij het dagelijks leven verhief tot poëzie - een kunst die hij afkeek van Nederlandse schrijvers en Amerikaanse *new journalists*. Tien namen die Brill leerde schrijven en kijken.

De blik van Brill

Waarom zijn literaire columns zo goed waren

In de weken na Brils dood buitelden collega's en bewonderaars over elkaar heen met lofbetuigingen. Een briljant stilist, werd hij genoemd, de 'chroniqueur van het hedendaagse Holland'. Terecht natuurlijk, maar daardoor ontstond een enigszins vertekend beeld van een columnist die in zijn eentje een nieuw genre op de kaart had gezet. Terwijl hij in feite doorborduurde op een traditie die zowel in Nederland als de Verenigde Staten wortelt in de negentiende eeuw. Zelf erkende hij dat. 'Onze generatie hoeft niet meer te knokken voor journalistieke devianten, iedereen weet waar je het over hebt. Scenes, dialogen, perspectief, oog voor details. We kennen de principes, weten hoe het moet, maar we gebruiken het niet waar het voor bedoeld is.'

De Angelsaksische journalistiek stond gedurende de twintigste eeuw, veel meer dan de Nederlandse, in het teken van journalistieke vormvernieuwingen. Literaire journalistiek, waarmee schrijvers zich in het scheidingsgebied tussen non-fictie en de roman stortten, groeide in de *roaring sixties* uit tot een stroming van formaat: New Journalism. Mensen als Tom Wolfe, Hunter S. Thompson, Joan Didion en Norman Mailer werden

de intellectuele *idols* van de protestgeneratie. Het Nederlandse aanbod op dit gebied verbleekte in het licht van de Amerikaanse sterren. Helaas wordt daardoor vaak vergeten dat schrijvers zich ook al honderd jaar aan het wazige genre waagden.

Het waren met name stadsschrijvers, die vanaf 1890 in cursiefjes of sociale reportages het gewone leven op papier probeerden te krijgen. Al dan niet undercover traden journalisten als Frans Netscher, Johan de Meester, C.K. Elout, Israël Querido en Justus van

Elke verhalende columnist is Carmiggelt schatplichtig. Zijn impressionistische portretten waren een dagelijkse troost voor duizenden Nederlanders.

Maurik (de sigarenmaker) met hun naturalistische stijl in de voetsporen van de Franse schrijver Émile Zola. De belangrijkste naam was misschien wel M.J. Brusse, net als Brill een echte *draufgänger*, die tientallen jaren lang dagelijks de straat op ging, om terug te keren met levendige reportages. Het Fonds

voor bijzondere journalistieke projecten vernoemde een tweejaarlijkse prijs naar de schrijver. Brusse, tijdlang een collega van de legendarische Herman Heijermans, hield zich het liefst verre van 'het vervelende gladde massacliché van maatschappelijke deugden, waar alle oorspronkelijkheid is afgeslepen'. En daar kon Brill zich wel in vinden, met zijn voorliefde voor de marge van de samenleving: 'Niet omdat het daar zo interessant is trouwens, want dat is helemaal niet zo. Maar de zelfkant, de grens, de periferie vertelt iets over hoe het binnen is.'

E.B. White (1899-1985)

In de VS was de grootste broedplaats voor literair-journalistiek talent het tijdschrift *The New Yorker*. Het was een van de weinige media die schrijvers in de eerste helft van de twintigste eeuw - het weekblad werd in 1925 opgericht - een podium bood voor goed geschreven verhalen. Journalisten en schrijvers kregen er in vergelijking met andere periodieken meer tijd, meer ruimte, een betere eindredactie, een grotere autonomie en, indien gewenst, de kans om literaire doelen na te streven. Tot iconen van het tijdschrift behoorden mensen als E.B. White, A.J.

(1904-1963) en Joseph Mitchell (1908-1996). De laatste, die het schrijven van persoonlijke portretten tot een kunst verhef, werd door een criticus in de traditie geplaatst van William Faulkner en James Joyce.

E.B. White, later vooral bekend geworden als schrijver van de kinderboeken *Stuart Little* (1945) en *Charlotte's Web* (1952), was al vanaf de beginjaren bij het blad betrokken. Zestig jaar lang bleef hij bijdragen leveren en tot zijn dood was hij verantwoordelijk voor de eigenzinnige, gevatte commentaren die de redactie omschreef als 'newsbreaks'. White toonde zich een voorvechter van stilistisch vernuft en won in 1978 de Pulitzer Prize. Het belang van *The New Yorker* voor de literaire journalistiek is enorm, zowel in de VS als in Nederland. Het tijdschrift verschijnt nog steeds wekelijks en heeft altijd vastgehouden aan het originele *format*: flinke lappen tekst met literaire non-fictie, gestileerde satire, *witty* commentaren, en levendige portretten.

Louis Paul Boon (1912-1979)

Bril was een veelschrijver. Hoewel hij moeite bleef hebben met het publiceren van verhalen met een boeklengte - hij schreef met *De kleine keizer* een persoonlijk boek over Napoleon, maar zijn vergevorderde Rob Scholte-biografie zag nooit het licht - had hij een enorme productiviteit. Dagelijks een column in de krant, stukken over muziek voor *Vrij Nederland*, het feuilleton Evelien en de laatste paar jaar van zijn leven schoof hij met regelmaat aan als tafelheer bij *De wereld draait door*. Tot zijn vijfendertigste had hij nooit langer dan een paar uur per dag gewerkt en had hij zich niet kunnen onttrekken aan drank- en drugsverslavingen. Het leek of hij dit met zijn haast dwangmatige arbeidsethos wilde goedmaken.

Misschien had hij daarom zoveel met Louis Paul Boon. De Vlaamse schrijver en schilder, een linkse arbeidersjongen die vooral schreef over de 'gewone man', bracht vanaf het begin van de jaren vijftig gemiddeld een boek per jaar uit. Bril bewonderde vooral de cursiefjes die Boon schreef voor het Gentse dagblad *Vooruit*. Daarin stond niet het buitengewone, het hoogdravende centraal, maar werd ingezoomd op het leven van de alledag. 'Zo'n column roept een wereld op die bevolkt wordt door mensen die we allemaal kennen', zei hij in een interview. 'Maar in een bepaald licht. Mijn licht.'

Simon Carmiggelt (1913-1987)

Gewone mensen, ze wandelden bij bosjes rond in de stukjes van Simon Carmiggelt. Onder het pseudoniem Kronkel schreef de Amsterdammer vanaf de jaren veertig cursiefjes voor *Het Parool*. Bril zou hem ooit verweten hebben dat hij zich te veel wentelde in een clichématige jenevertrageek. Carmiggelt koos inderdaad vaak het café als podium voor zijn melancholieke miniatuurtjes, maar dat doet niets af aan de impact van zijn werk. Elke verhalende columnist is hem schatplichtig. Met zijn impressionistische portretten van het dagelijks leven stelde hij dagelijks tienduizenden Nederlanders op

Van Armando's Nieuwe Stijl leerde hij dingen weglaten. De poëzie lag op straat, beseft hij.

hun gemak. En dat vermogen dichtte ook Bril zichzelf toe. Je geeft de sleur een draai, zei hij ooit, doordat je 'gewone dingen aanreikt in begrijpelijke taal - maar toch op een speciale manier.'

Bril kon schrijven over een pak soep in de supermarkt, over een gebakken ei in een Frans wegrestaurant, over een merel in de achtertuin en over een vrijpartij op zondagochtend. Maar met dezelfde lichtvoetigheid schreef hij over het proces tegen Holleeder, een persconferentie van Rita Verdonk of zijn eigen gevecht met kanker. Het begin van een column over zijn ziekenhuisinfuus: 'Aan mijn paal hangen twee zakken. Zo, die zit.' Het kleine maakte hij groot, het grote klein. Net als Carmiggelt spottte hij met zijn eigen onhandigheid en was hij wars van dikdoenerij. 'Ik hou meer van eenvoud dan van complexiteit. Meer van minder dan van meer. Mijn favoriet is: goed is beter dan slecht. Die is zo sterk, daar kun je niet omheen. Maar probeer er maar eens naar te leven.'

Truman Capote (1924-1984)

Van de artikelen en boeken die in de jaren zestig het succes van de New Journalism-golf bepaalden, is maar een fractie afkomstig van echte journalisten. Tom Wolfe, Hunter S. Thompson, Gay Talese, Joan Didion en Norman Mailer waren in eerste instantie schrijvers. Het boek dat wereldwijd veruit de grootste impact had, was *In Cold Blood* (1966), door auteur Truman Capote zelf groots aangekondigd als een nieuw genre: de 'nonfiction novel'. Het verhaal

gaat dat een krantenberichtje van nog geen tweehonderd woorden aanleiding was voor het boek, waarvoor Capote jaren onderzoek deed in een dorpsgemeenschap in Kansas. Zo moest het gaan, vond Bril. Jezelf onderdompelen in het leven van de alledag en daaruit een literaire tijdloosheid destilleren. Capote, een hysterische societynicht uit New York, raakte, met zijn voeten in de boerenklei, bevriend met de verdachte van een brute roofoverval. Critici schreeuwden moord en brand over het gebrek aan objectiviteit, een discussie die de baan vrijmaakte voor latere literair-journalisten als Bril.

Armando (1929)

Hoewel Armando en consorten vanaf het einde van de jaren vijftig verantwoordelijk waren voor een aantal opzienbarende stijlinnovaties bij weekblad *De Haagse Post*, werd Bril vooral beïnvloed door de dichtende tak van hun beweging. Herman Dirk van Dodeweerd (Armando) verwierf later vooral bekendheid als beeldend kunstenaar, maar was samen met onder andere Hans Verhagen, Hans Sleutelaar en C.B. Vaandrager grondlegger van 'antiekunst'-beweging De Nieuwe Stijl. Die leerde Bril informatie weglaten. 'De Nieuwe Stijl zocht de poëzie op straat, in de snackbar en bij de bokswedstrijd, niet in verheven gevoelens.'

Hij beseftte hoe je zaken op een quasi-terloopse manier veel beter tot hun recht kon laten komen. Zijn werk werd er zienderogen sterker door. Ook de ooit zo gevierde, maar toch tamelijk onnodige stopwoorden als 'tja' en 'enfin' vlogen er op den duur uit. Hoe kaler hoe beter, vond hij, waarna hij ook de bijvoeglijk naamwoorden steeds vaker uit zijn columns begon te weren. Gewoon *deadpan* opschrijven wat je zag, dat moest genoeg zijn.

Jimmy Breslin (1930)

Na een moeizaam begin kreeg Brils carrière een kickstart toen hij door toenmalig *Parool*-hoofdredacteur Matthijs van Nieuwkerk werd aangenomen als vaste columnist. Het was aan de vooravond van het Hakelaar-proces en hij had gezegd: 'Dat ga ik doen, zes weken lang iedere dag voor jullie naar dat proces. En als het goed is, gaan we ermee door.'

Als rechtbankverslaggever trad hij in de voetsporen van de door hem bewonderde Amerikaan Jimmy Breslin, misschien wel de beroemdste columnist van New York. Breslin, aan het begin van de jaren zestig een van de weinige journalisten die er daadwer-

kelijk op uitgang voor zijn columns, baarde opzien door zijn afwijkende manier van kijken. Bij de begrafenis van John F. Kennedy repte hij geen woord over de aanwezige hotshots, maar schreef hij over de man die het graf van de president had gegraven. Nadat hij voor *The New York Herald Tribune* de zaak tegen maffioso Tony Provenzano had bijgewoond, liet hij het profiel van de crimineel volledig draaien om diens in het zonlicht schitterende pinkring. Brill vond het geniaal. Niet zomaar door de stad lopen, maar daadwerkelijke nieuwsfeiten zo opschrijven dat het literaire pareltjes werden.

Ischa Meijer (1943-1995)

Bij *Het Parool* terechtkomen was een droom die in vervulling ging. Hij wilde al jaren een dagelijkse column schrijven voor het dagblad, vooral omdat Carmiggelt en Ischa Meijer - 'de enige twee literaire columnisten van Nederland' - daar ooit ook op pagina drie hadden gestaan. Ischa Meijer liet in de jaren tachtig en negentig vooral van zich horen als doorbijtende televisieinterviewer. Voor die tijd droeg hij echter, zowel bij *De Haagse Post* als bij het toen nog op krantformaat gedrukte *Vrij Nederland*, aanzienlijk bij aan de ontwikkeling van de literaire reportage. Zijn uitgebreide interviews legden samen met die van Bibeb en Willem Wittkamp het fundament voor het geschreven portret. Ook de columns, die hij pas de laatste jaren van zijn leven schreef, waren heldere overpeinzingen, vaak vormgegeven aan de hand van al dan niet fictieve ontmoetingen met andere Amsterdammers. Enige kritiek van Brill was dat Meijers miniatuurjes overdreven leunden op ideetjes, en zijn karakterkeuze te veel gericht was op de grachtengordel. Amsterdam was niet het centrum van de wereld, vond Brill, die als kind van een handelsreiziger door het hele land opgroeide. Nederland begint pas bij Amersfoort, zei hij ooit uitdagend.

Geert Mak (1946)

'Wat Geert Mak heeft gedaan is het enige voorbeeld van nieuwe journalistiek in Nederland. En dat gaat dan over Jorwerd godverdomme... nou ja... is een geweldig onderwerp, maar het kan ook over de Botlek gaan, of over Srebrenica.' Mak, een van de weinige schrijvers die het gegeven was om door te breken met vuistdikke literaire non-fictieboeken, begon zijn carrière met Amsterdamse reportages. Begin jaren negentig, toen de weekbladjournalistiek na de bloeiende jaren zeventig en tachtig in elkaar stortte,

maakt hij zich samen met collegaschrijvers als Jan Brokken, Lieve Joris, Martin Schouten en Gerard van Westerloo hard voor een nieuw podium voor literaire journalistiek. Dat leidde uiteindelijk tot de oprichting van uitgeverij Atlas, en een gelijknamig tijdschrift. Maar waar het genre voorheen nog beoefend werd in lange reportages, werd de literaire non-fictie teruggedrongen naar de columns. Hoewel het de vorm van Brill was, zag hij het, als erfgenaam van de pionierende journalisten bij *Vrij Nederland* en de *Haagse Post* met lede ogen aan. 'Het is altijd een gelukkige combinatie geweest van talent, geld en redactionele aansturing. Die aansturing is er in Nederland niet. Een goed verhaal kost geld.'

Koos van Zomeren (1946)

Een paar weken voor zijn dood kwam Martin Brill eindelijk terecht op de plek waar hij altijd had willen staan: de cover van *de Volkskrant*. Nadat hij sinds 2001 de opening van het tweede katern, 'de voorkant', had verzorgd, trad hij nu in de voetsporen van Remco Campert en Jan Mulder. Dat hij al na negen afleveringen moest capituleren, wilde hij niet accepteren, schreef *Volkskrant*-hoofdredacteur Pieter Broertjes een paar uur na zijn dood.

De voorpagina was het heiligdom van de krant, waar dagelijks door honderden journalisten om gevochten werd. Koos van Zomeren was een van de weinigen die er als columnist terecht kwam. Drie jaar lang schreef hij voor *NRC Handelsblad* columns, met dezelfde lengte als de laatste serie van Brill. Alleen gingen ze vaker over natuur dan over mensen. Hij werd de Carmiggelt van het platteland genoemd.

Jimmy Breslin keek anders. Hij schreef een rechtbankverslag puur op basis van de blinkende pinkring van de verdachte.

Brill moet veel aan hem gehad hebben, want allebei schreven ze met eenzelfde ingehouden enthousiasme over hun omgeving. Was Brill nog begonnen als stadsverslaggever, op een zeker moment wilde hij zijn vleugels uitslaan, de wijde wereld in. Hij wilde hetzelfde doen als bij *Het Parool*, alleen dan met heel Nederland. Journalisten gingen te weinig de deur uit, vond hij. 'Zodra er in de journalistiek iemand rondloopt die een beetje kan schrijven, gaat hij op kantoor zit-

ten. Dat vind ik ontzettend jammer. Iedereen zit binnen. En wat ze aan verslaggeving doen halen ze over de telefoon binnen van een woordvoerder.'

Toen hij overleed bleek ineens hoe hij met zijn literaire journalistiek, een genre dat door krantenbonzen lang op sterven na dood werd geacht, elke dag bij honderdduizenden lezers een voorzichtige glimlach op het gezicht had getoverd. Dat was niet alleen voor zijn nabestaanden, maar ook voor zijn collega's - voorgangers en opvolgers - een hart onder de riem. Een hoopvol signaal dat er bij de lezer behoefte blijft aan een schrijver die het ritme van alledag tot literatuur weet te verheffen. ■

Lezen

Martin Brill - *De straten van Amsterdam*

M.J. Brusse - *Onder de Menschen*

E.B. White - *Writings for The New Yorker (1927-1976)*

Simon Carmiggelt - *Ik lieg de waarheid*

Jimmy Breslin - *The good rat*

Ischa Meijer - *De Dikke Man voor altijd*

Geert Mak - *De engel van Amsterdam*

Koos van Zomeren - *Ruim duizend dagen werk*

Martin Brill - *Donkere dagen: nieuwe berichten uit het land*